

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ

**Regulatory and Legal Context of the
Training of Military Psychologists**

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОГЛЯД
Information Review

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
National Academy of Educational Sciences of Ukraine

ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
V. Sukhomlynsky State Scientific and Educational Library of Ukraine

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ
ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ**

**REGULATORY AND LEGAL CONTEXT
OF THE TRAINING OF MILITARY PSYCHOLOGISTS**

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОГЛЯД
Information Review

Київ – 2026

Упорядник:

Міськов Г. В., молодший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Науковий керівник:

Лучанінова О. П., доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського, НАПН України

Рецензент:

Радомський І. П., кандидат педагогічних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу андрагогіки ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України

Нормативно-правовий контекст підготовки військових психологів [Електронний ресурс] = Regulatory and Legal Context of the Training of Military Psychologists : інформаційний огляд / упоряд.: Г. В. Міськов ; наук. керівник О. П. Лучанінова . Інформаційно-аналітичний хаб ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (Інформаційно – аналітичний ресурси). Київ, 2026. – 32 с.

Інформаційний огляд присвячено систематизації та аналізу сучасної нормативно-правової бази та наукових досліджень з інформаційно-аналітичного супроводу підготовки військових психологів в Україні. Огляд підготовлено в межах виконання завдань прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід підготовки військових психологів у відкритому освітньому просторі» (2026–2028, ДР № 0126U001423).

Адресовано науковим та науково-педагогічним працівникам, співробітникам психологічних служб, здобувачам вищої освіти спеціальності 053 «Психологія», а також усім, хто цікавиться правовими та методичними аспектами освітньої підготовки військовослужбовців.

The information review is devoted to the systematization and analysis of the current regulatory and legal framework, as well as scientific research on the information-analytical support for the training of military psychologists in Ukraine. The review has been prepared within the framework of fulfilling the tasks of the applied scientific research project “Information-Analytical Support for the Training of Military Psychologists in an Open Educational Space” (2026–2028, State Registration No. 0126U001423).

The materials are addressed to scientific, research, and pedagogical staff, employees of psychological services, higher education applicants majoring in 053 “Psychology”, as well as anyone interested in the legal and methodical aspects of the educational training of military personnel.

УДК 378:[355.088:159.9-051](048.8)

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Preface.....	5
1.Нормативно-правові акти Міністерства оборони України.....	6
2.Освітній аспект підготовки військових психологів.....	12
3.Фахово-змістовий аспект майбутньої діяльності військових психологів....	18

ПЕРЕДМОВА

Сьогодення ставить перед системою військової освіти та психологічної науки в Україні безпрецедентні виклики. Повномасштабна збройна агресія зумовила критичну потребу у фахівцях, здатних не лише здійснювати морально-психологічне забезпечення особового складу, а й надавати висококваліфіковану допомогу в умовах бойового стресу, працювати з гострими психічними травмами та забезпечувати подальшу реабілітацію ветеранів.

Ефективність діяльності військового психолога безпосередньо закладена в чіткості та актуальності нормативно-правового фундаменту. Проте стрімка трансформація оборонного сектору та інтеграція українського війська до стандартів НАТО (L-система) спричиняють ситуацію, коли законодавча та відомча бази перебувають у стані активного оновлення. Це створює нагальний інформаційний запит на систематизацію наявних нормативних актів, освітніх стандартів та науково-практичних розробок.

Запропонований інформаційний огляд має на меті надати цілісне уявлення про сучасний стан інформаційно-аналітичного супроводу та нормативно-правового регулювання цієї галузі.

У структурі роботи виділено ключові компоненти підготовки фахівців, що ґрунтуються на новітніх положеннях 2024 року:

- освітня трансформація: аналіз особливостей організації навчання у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) згідно з наказом МОУ №120, який адаптує підготовку до умов воєнного стану та стандартів НАТО;
- професійно-психологічний відбір: розгляд механізмів оцінювання придатності кандидатів на службу та навчання відповідно до наказу МОУ №479;
- практична підготовка: висвітлення порядку стажування та практики курсантів як обов'язкового складника формування професійних компетентностей за наказом МОУ №23;
- психологічне забезпечення: аналіз системи роботи в Національній гвардії України згідно з оновленим наказом МВС №1285, зокрема в питаннях декомпресії та роботи груп контролю бойового стресу;
- науковий супровід: нормативні засади організації наукової діяльності та підготовки наукових кадрів у системі Міноборони згідно з наказом № 480.

Джерельну базу огляду становлять актуальні законодавчі акти, стратегії розвитку вищої військової освіти, а також праці провідних українських науковців, які досліджують психологічну готовність та стійкість військовослужбовців у період 2022–2026 років. Інформаційний огляд підготовлено в межах виконання завдань прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід підготовки військових психологів у відкритому освітньому просторі» (2026–2028, ДР № 0126U001423).

PREFACE

The present day poses unprecedented challenges to the system of military education and psychological science in Ukraine. The full-scale armed aggression has created a critical need for specialists capable not only of providing moral and psychological support for personnel, but also of delivering highly qualified assistance under combat stress, addressing acute mental trauma, and ensuring the subsequent rehabilitation of veterans. The effectiveness of a military psychologist's activity is directly embedded in the clarity and relevance of the regulatory and legal foundation. However, the rapid transformation of the defense sector and the integration of the Ukrainian military into NATO standards (the L-system) create a situation where the legislative and departmental frameworks are undergoing active updates. This generates an urgent information demand for the systematization of existing regulatory acts, educational standards, and scientific-practical developments.

The proposed information review aims to provide a comprehensive understanding of the current state of information-analytical support and regulatory-legal control in this field. Within the structure of the work, the key components of specialist training based on the latest provisions of 2024 are highlighted:

- educational transformation: analysis of the specific aspects of training organization in higher military educational institutions (HMEIs) according to the Order of the Ministry of Defense of Ukraine No. 120, which adapts training to the conditions of martial law and NATO standards;
- professional-psychological selection: examination of the mechanisms for assessing the suitability of candidates for service and training in accordance with the Order of the Ministry of Defense of Ukraine No. 479;
- practical training: coverage of the procedure for internship and practical training of cadets as a mandatory component in the formation of professional competencies under the Order of the Ministry of Defense of Ukraine No. 23;
- psychological support: analysis of the work system in the National Guard of Ukraine according to the updated Order of the Ministry of Internal Affairs No. 1285, specifically regarding decompression and the performance of combat stress control teams;
- scientific support: regulatory frameworks for the organization of scientific activity and the training of scientific personnel within the Ministry of Defense system according to Order No. 480.

The source base of the review comprises current legislative acts, development strategies for higher military education, as well as the works of leading Ukrainian scientists researching the psychological readiness and resilience of military personnel during the period of 2022–2026. The information review has been prepared within the framework of fulfilling the tasks of the applied scientific research project “Information-Analytical Support for the Training of Military Psychologists in an Open Educational Space” (2026–2028, State Registration No. 0126U001423).

1. Нормативно-правові акти Міністерства оборони України

1.1. Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти : Наказ Міністерства оборони України від 15.02.2024 № 120. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0453-24>. – Дата звернення: 13.03.2026.

Наказ Міністерства оборони України № 120 від 15.02.2024 є засадничим нормативно-правовим актом, що визначає сучасну архітектуру військової освіти в Україні через призму трансформації до стандартів НАТО. Це Положення встановлює єдині підходи до підготовки фахівців усіх рівнів, зокрема й військових психологів, адаптуючи навчальний процес до викликів повномасштабної війни та вимог професійної військової освіти (РМЕ).

Документ запроваджує чітку вертикаль підготовки кадрів, що базується на поєднанні академічних ступенів із відповідними рівнями військової освіти (L-курси). Для сфери психологічного супроводу це означає перехід від суто теоретичної підготовки до моделі безперервного професійного розвитку, де кожен етап кар'єри офіцера-психолога супроводжується опануванням нових лідерських та функціональних компетентностей.

Положення зобов'язує вищі військові навчальні заклади (ВВНЗ) оперативно інтегрувати у навчальні програми бойовий досвід, здобутий під час відсічі збройній агресії. Це дозволяє наповнювати підготовку психологів практичними кейсами щодо роботи з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), декомпресії підрозділів та надання допомоги безпосередньо в зоні бойових дій. Пріоритет надається активним методам навчання: тренінгам, командно-штабним навчанням та використанню симуляційних технологій. Такий підхід корелює з вимогами до підготовки психологів щодо формування емоційно-вольової стійкості та здатності діяти в екстремальних умовах.

Наказ акцентує на необхідності досягнення взаємосумісності з підрозділами країн-членів НАТО. Це передбачає не лише вивчення іноземної мови, а й опанування стандартних процедур планування та прийняття рішень (наприклад, MDMP), що є критичним для інтеграції психолога в органи управління підрозділом. Документ легалізує широке використання дистанційних технологій та змішаного навчання. Це створює нормативні можливості для підвищення кваліфікації офіцерів-психологів без тривалого відриву від виконання службових завдань. Положення закріплює роль Генерального штабу ЗСУ як головного замовника на підготовку кадрів, що дозволяє юридично синхронізувати освітні програми з реальними потребами військ. Наказ також

деталізує процедури атестації та оцінювання якості освіти, що гарантує відповідність випускників високим професійним стандартам.

Отже, запровадження Положення № 120 створює сучасну нормативну платформу для підготовки військових психологів нового покоління, які поєднують ґрунтовну психологічну експертизу з військовим лідерством та здатністю ефективно працювати у динамічному безпековому середовищі.

1.2. Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08 груд. 2016 р. № 1285 : за станом на 09 верес. 2024 р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0080-17>. – Дата звернення: 13.03.2026.

Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1285 від 08.12.2016 (в редакції Наказу МВС № 616 від 09.09.2024) є фундаментальним нормативним документом, що визначає стратегію та механізми психологічного супроводу особового складу Національної гвардії України (НГУ). Положення охоплює всі рівні управління – від Головного управління НГУ до окремих підрозділів, вищих військових навчальних закладів та закладів охорони здоров'я.

Документ запроваджує комплексну систему психологічного забезпечення, що базується на чіткій взаємодії суб'єктів, об'єктів та напрямів роботи. Суб'єктами визначено підрозділи психологічної служби, штатних психологів та консультантів за принципом «рівний – рівному» (помічників психологів). Об'єктами виступають не лише військовослужбовці та кандидати на службу, а й члени їхніх сімей та резервісти.

Напрями діяльності включають професійно-психологічний відбір, вивчення особового складу, підготовку, супровід виконання завдань та реабілітацію. Особлива увага в редакції 2024 року приділена роботі в умовах збройної агресії. Документ регламентує функціонування спеціалізованих підрозділів:

- групи контролю бойового стресу та мобільні групи психологічної підтримки, що здійснюють моніторинг психоемоційного стану та надають спеціалізовану допомогу безпосередньо в місцях виконання завдань;

- впроваджено поняття психологічної декомпресії як обов'язкового етапу відновлення військовослужбовців після перебування в екстремальних (бойових) умовах для їх поступової адаптації до цивільного життя.

Положення структурує надання допомоги за трьома рівнями:

- первинна допомога (самопоміччя): стабілізація стану на місці події;
- спеціалізована допомога: психологічне консультування та корекція, що проводяться штатними фахівцями;

– психологічна реабілітація: відновлення фізичного та психічного здоров'я у спеціалізованих закладах.

Документ деталізує роботу з Групою посиленої психологічної уваги (ГППУ), до якої зараховують осіб з ознаками дезадаптації, суїцидальними ризиками або тих, хто пережив тяжкі кризові ситуації. Також нормативно закріплено процедуру супервізії – надання професійної підтримки самим психологам для запобігання їхньому професійному вигоранню та підвищення кваліфікації.

Отже, Наказ № 1285 (в редакції 2024 року) створює гнучку та наближену до міжнародних стандартів правову базу, яка дозволяє оперативно реагувати на психогенні виклики війни, забезпечуючи психологічну резильєнтність та боєздатність підрозділів НГУ.

1.3. Про затвердження Інструкції про організацію та проведення військово-професійної орієнтації громадян України і прийому на навчання до закладів фахової передвищої військової освіти, вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та наукових установ у системі Міністерства оборони України : Наказ Міністерства оборони України від 16 лип. 2024 р. № 479. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1285-24>. – Дата звернення: 13.03.2026.

Наказ Міністерства оборони України № 479 від 16.07.2024 запроваджує оновлену систему професійно-психологічного відбору (ППВ), що є критично важливим етапом комплектування Збройних Сил України (ЗСУ) та Державної спеціальної служби транспорту. Положення визначає чіткі механізми оцінювання придатності кандидатів до військової служби за їхніми психологічними характеристиками, що безпосередньо впливає на боєздатність та психологічну стійкість підрозділів.

Основним завданням ППВ є недопущення до служби та навчання осіб з низькими морально-психологічними якостями, нервово-психічною нестійкістю або ознаками девіантної поведінки. Відбір поширюється на широкий спектр категорій:

- кандидатів на військову службу за контрактом та за призовом (зокрема під час мобілізації);
- абітурієнтів вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) та курсантів навчальних центрів;
- військовослужбовців, які претендують на посади або на участь у міжнародних операціях.

Процес відбору розбитий на декілька послідовних етапів, що

дозволяє забезпечити всебічну оцінку особистості:

- попереднє вивчення: аналіз документів, біографічних даних та особливостей кандидата;
- психологічне тестування: оцінка інтелектуальних здібностей, рис характеру, емоційної стабільності та схильності до ризику;
- індивідуальна співбесіда (інтерв'ю): уточнення мотивації до служби та виявлення прихованих психотравмивних факторів;
- спеціальні методи: за письмовою згодою кандидата може застосовуватися опитування з використанням поліграфа.

За результатами ППВ фахівці формують висновок про придатність до конкретної військово-облікової спеціальності (ВОС) за чотирма рівнями: «рекомендується першочергово», «рекомендується», «рекомендується умовно» або «не рекомендується». Особи, які отримали негативний висновок, не можуть бути прийняті на відповідну посаду або до навчання, що мінімізує ризики виникнення надзвичайних подій у військах.

Проведення відбору покладено на підрозділи психологічної служби, територіальні центри комплектування (ТЦК та СП) та відповідні комісії у ВВНЗ. Положення також регламентує вимоги до матеріально-технічного оснащення кабінетів психологічного відбору та захисту конфіденційної інформації про кандидатів.

Отже, запровадження Положення № 479 створює сучасну нормативну базу для якісного кадрового наповнення Збройних Сил. Воно забезпечує перехід від кількісних показників комплектування до якісного добору фахівців, здатних ефективно виконувати завдання в екстремальних умовах бойових дій.

1.4. Про затвердження Порядку організації і проведення військового стажування, навчальної, виробничої, ремонтної, корабельної та інших видів практики курсантів та слухачів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та закладів фахової передвищої військової освіти : Наказ Міністерства оборони України від 12 січ. 2024 р. № 23. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0155-24>. – Дата звернення: 13.03.2026.

Наказ Міністерства оборони України № 23 від 12.01.2024 затверджує оновлений Порядок, що регламентує практичну підготовку курсантів та слухачів військових навчальних закладів (ВВНЗ, ВВП ЗВО та ЗФПВО). Цей документ є ключовим для забезпечення професійної компетентності майбутніх офіцерів, зокрема військових психологів, оскільки визначає правила переходу від теоретичного навчання до виконання посадових обов'язків у військах.

Порядок визначає стажування та практику як обов'язкові складники

освітніх програм. Головною метою є набуття курсантами досвіду виконання функціональних обов'язків за майбутньою посадою, удосконалення командних навичок та перевірка готовності до самостійної роботи в умовах, максимально наближених до бойових. Документ передбачає різні види практики (навчальна, виробнича, ремонтна тощо) та військове стажування на випускних курсах. Для майбутніх психологів це означає можливість послідовного освоєння ролей – від помічника психолога підрозділу до виконання обов'язків офіцера психологічної служби.

Порядок враховує особливості проведення практики під час дії правового режиму воєнного стану. Акцент робиться на безпеці курсантів, водночас із їхнім залученням до реальних процесів морально-психологічного забезпечення у військових частинах, що не перебувають безпосередньо в районі ведення бойових дій (якщо інше не визначено окремими розпорядженнями). Документ чітко розмежовує обов'язки навчального закладу та військової частини, де курсант проходить стажування. Призначаються керівники від обох сторін, які відповідають за виконання програми стажування, надання методичної допомоги та оцінювання результатів. Результатом стажування є захист звіту та отримання відгуку-характеристики від командира підрозділу. Це дозволяє ВВНЗ оцінити реальний рівень сформованості професійних компетентностей випускника. Цей нормативний акт дозволяє курсантам-психологам під час стажування апробувати на практиці методики психологічної діагностики, навички надання першої психологічної допомоги та проведення заходів із психологічної декомпресії в реальних умовах життєдіяльності підрозділів.

Отже, Наказ № 23 забезпечує правову базу для якісної практичної підготовки військових фахівців, створюючи умови для швидкої адаптації випускників до виконання завдань за призначенням у Збройних Силах України.

1.5. Про затвердження Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України : Наказ Міністерства оборони України від 14 берез. 2024 р. № 175 (у редакції Наказу Міністерства оборони України від 18 лип. 2024 р. № 480). – URL: https://mod.gov.ua/assets/480_nm_2024_a985a6f466.zip. – Дата звернення: 13.03.2026.

Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України, затверджене наказом Міністерства оборони України від 14.03.2024 № 175 (у редакції наказу № 480 від 18.07.2024), визначає стратегічні та організаційні засади наукової роботи у сфері оборони. Документ регламентує процеси планування, провадження та контролю наукової

діяльності в Міністерстві оборони, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту як у мирний час, так і в умовах особливого періоду.

Положення спрямоване на забезпечення високої ефективності наукових досліджень для потреб національної безпеки. Воно охоплює діяльність наукових установ, вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) та наукових підрозділів. Документ визначає повноваження посадових осіб та структурних підрозділів щодо керівництва науковою сферою. Важлива роль відводиться Департаменту військової освіти і науки як головному органу координації.

Встановлено порядок формування планів наукової діяльності, що базуються на актуальних оборонних викликах. Пріоритет надається дослідженням, спрямованим на підвищення боєздатності військ та розробку новітніх зразків озброєння.

Окремий блок присвячено функціонуванню ад'юнктури та докторантури, а також діяльності спеціалізованих вчених рад. Регламентується процес захисту дисертацій та моніторинг результативності підготовки вчених. Документ запроваджує уніфіковані форми звітності про наукову роботу, що дозволяє об'єктивно оцінювати науковий потенціал та результативність кожної установи. Зокрема, аналізуються показники публікаційної активності, патентної роботи та впровадження наукових результатів у практику.

Положення є юридичним підґрунтям для проведення наукових досліджень у сфері військової психології. Воно дозволяє інтегрувати психологічні розробки в загальну систему оборонного планування та створює правові рамки для підготовки наукових кадрів (кандидатів та докторів наук) за спеціальністю «Психологія» у структурі Міноборони.

2. Освітній аспект підготовки військових психологів

2.1. Алещенко В. Розвиток психологічної підготовки військовослужбовців у Збройних Силах України до дій у стресогенних умовах // Вісник Національного університету оборони України. – 2025. – № 3 (85). – С. 16–24. – DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2025-85-3-16-24>.

У роботі досліджено процес становлення та функціонування психологічної допомоги військовослужбовцям як специфічного соціального інституту в умовах сучасних викликів. Автор проаналізував структуру цього інституту, його нормативне підґрунтя та роль фахівців-психологів як суб'єктів, що забезпечують ментальну стійкість армії. Дослідження охоплює механізми взаємодії між державними структурами, військовими підрозділами та закладами охорони здоров'я у сфері надання психологічних послуг.

У ході аналізу виявлено, що повномасштабна війна детермінувала необхідність швидкої трансформації нормативно-правової бази, яка регулює діяльність психологічної служби. Встановлено, що ефективність інституту базується на чіткій ієрархії надання допомоги: від рівня батальйону (первинна підтримка) до спеціалізованих центрів реабілітації. Також виявлено зростання запиту на психологічну підтримку не лише з боку військових, а й з боку їхніх родин та осіб, які перебували у полоні.

Визначено ключові компоненти, що складають інститут психологічної допомоги: нормативну базу (правила, статuti), інституційну мережу (пункти допомоги, шпиталі), професійних суб'єктів (офіцери-психологи) та систему соціального контролю. Психологічна допомога визначена як комплексна діяльність, що інтегрує психопрофілактику, консультування та психотерапію для відновлення боєздатності особового складу.

Автором обґрунтовано, що інституціональний підхід дозволяє глибше зрозуміти роль психолога як особи, наділеної державою специфічними повноваженнями та відповідальністю. Обґрунтовано тезу про те, що дотримання етичних норм та правових регламентів є фундаментом професійної довіри до всієї системи військового управління. Доведено, що стабільність соціального простору у війську прямо залежить від сталого функціонування механізмів психологічного супроводу.

Для поліпшення роботи інституту запропоновано чіткий поділ функцій між групами контролю бойового стресу, які діють безпосередньо на передовій, та групами відновлення у тилкових районах. Рекомендовано розширити спектр методів роботи, включаючи психоедукацію та короткострокові терапевтичні

втручання. Також запропоновано посилити нормативне регулювання соціального контролю за якістю професійної діяльності військових психологів.

Стаття буде корисною для науковців, які займаються питаннями правового забезпечення підготовки психологів, адже вона розкриває інституційні межі їхньої майбутньої діяльності. Матеріал також стане у нагоді військовому керівництву для вдосконалення структури психологічних служб та студентам спеціалізованих факультетів для розуміння соціально-правового статусу своєї професії.

2.2. Організація психологічної підготовки у Збройних Силах України : навч.-метод. посіб. / НДЦ ГП ЗС України ; за ред. В. Ключкова. – Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2023. – 325 с. – URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2023/08/Посібник-ПП-у-ЗСУ-13.04.2023.pdf>. – Дата звернення: 13.03.2026.

У виданні проведено всебічне дослідження змісту, форм та методів психологічної підготовки військовослужбовців у різні періоди проходження служби – від етапу базової загальновійськової підготовки до відновлення після бойових дій. Автори аналізують психологічні особливості бою, чинники бойового стресу та їхній вплив на боєздатність підрозділів. Досліджено міжнародний та вітчизняний досвід психологічного супроводу, зокрема в контексті повномасштабного вторгнення РФ в Україну.

Дослідженням виявлено ключові психогенні чинники сучасного бою, які детермінують виникнення бойової психічної травми та стресових розладів. Встановлено, що ефективність виконання бойового завдання прямо залежить від рівня сформованості психологічної стійкості, згуртованості підрозділу та довіри до командира. Виявлено необхідність переходу від загальнотеоретичних підходів до інтенсивних практичних методів підготовки, що імітують реальні умови бойових дій. Визначено мету, принципи та основні завдання психологічної підготовки у Збройних Силах України. Сформульовано зміст основних етапів підготовки: загальної, спеціальної та цільової. Визначено критерії оцінювання психологічної готовності особового складу та алгоритми дій командирів і психологів щодо стабілізації психічного стану підлеглих у кризових ситуаціях.

У посібнику науково обґрунтовано доцільність впровадження системи психологічної загартованості особового складу через подолання смуг перешкод, проведення обкатки танками та симуляцію артилерійських обстрілів. Обґрунтовано важливість психологічного супроводу як невід'ємної складової бойової підготовки, що дозволяє зменшити небойові втрати та підвищити адаптивність бійців до екстремальних умов. Аргументовано роль лідерства та комунікації як ключових факторів психологічної безпеки підрозділу.

Запропоновано конкретний перелік вправ, тренінгів та сценаріїв для проведення занять із психологічної підготовки, включаючи методики саморегуляції, першої психологічної допомоги та подолання страху. Рекомендовано алгоритми декомпресії та психологічної реабілітації для підрозділів, які виводяться із зони бойових дій. Запропоновано систему документування результатів психологічного супроводу, що відповідає сучасним нормативним вимогам ЗСУ.

Посібник буде корисним для військових психологів як настільна книга з практичними методами роботи. Командирам усіх рівнів він допоможе організувати ефективний процес навчання та управління моральним станом підлеглих. Викладачам та студентам спеціалізованих факультетів матеріал слугуватиме базовим підручником, що містить актуальну правову та методичну інформацію щодо професійної діяльності у військовій сфері.

2.3. Spivak Y. O. Psychological assistance in crisis and military challenges: problems of training specialists = Організація психологічної допомоги в умовах кризових та воєнних викликів: проблеми підготовки майбутніх фахівців / Spivak Yaroslav Olehovych, Omelchenko Svitlana Oleksandrivna, Spivak Liudmyla Anatoliivna // The Modern Higher Education Review. – 2025. – № 10. – P. 104–127. – DOI: <https://doi.org/10.28925/2617-5266/2025.104>.

Автори аналізують сучасний стан та виклики професійної підготовки майбутніх психологів в умовах військового конфлікту, що триває в Україні. Дослідження охоплює теоретичний фундамент організаційно-педагогічних умов, необхідних для формування готовності студентів до кризового втручання. Окрему увагу приділено міжнародним та вітчизняним методикам підготовки фахівців для роботи з комбатантами, ветеранами, внутрішньо переміщеними особами та особами, що зазнали втрат. Також досліджено ефективність впровадження спеціалізованої практико-орієнтованої моделі навчання на базі кафедри практичної психології Донбаського державного педагогічного університету.

У ході дослідження з'ясовано, що в українській освітній системі спостерігається значний розрив між теоретичною підготовкою та реальною здатністю випускників діяти в екстремальних умовах. Традиційні програми часто не враховують специфіку роботи з масовою травмою або пропонують відповідні курси лише як вибіркові дисципліни. Експериментальна перевірка показала, що використання симуляційних вправ дозволяє підвищити впевненість студентів у власних професійних силах на 22%. Зокрема, вправа «Дихання під тиском» продемонструвала, що 80% учасників змогли знизити рівень психофізіологічного стресу на 20–30%, при цьому підвищивши концентрацію уваги.

Авторами чітко структуровано основні компоненти професійної готовності майбутнього психолога:

- когнітивний: глибоке розуміння динаміки кризових процесів та природи психотравми;
- операційно-поведінковий: володіння навичками надання першої допомоги та консультування в умовах високої невизначеності; .
- емоційно-вольовий: здатність до саморегуляції, емпатії та збереження стійкості під тиском;
- етичний: неухильне дотримання принципів конфіденційності, відповідальності та поваги до автономії клієнта.

Також визначено, що ключовим фактором професійного зростання та запобігання професійному вигоранню є регулярна супервізія. Для подолання виявлених проблем автори пропонують модернізувати систему вищої освіти через інтеграцію інтерактивних технологій. Рекомендовано впроваджувати симуляційні лабораторії та рольові ігри, такі як:

- «Кризова сцена»: відпрацювання взаємодії з різними категоріями постраждалих (військові, діти-свідки обстрілів).
- «Етична дилема»: аналіз складних професійних кейсів, де потрібно обґрунтувати рішення на основі етичного кодексу.

Наголошується на необхідності міждисциплінарного підходу, що поєднує психологію з медициною та соціальною роботою, а також на широкому використанні цифрових платформ для дистанційного навчання навичкам психологічної підтримки.

Матеріали статті мають високу практичну цінність для викладачів та адміністрації ЗВО як наукове обґрунтування для оновлення навчальних планів і впровадження нових освітніх стандартів у галузі психології. Також для студентів та молодих фахівців – з метою самодіагностики готовності до роботи в кризових умовах та освоєння техніки самодопомоги. Та й для суспільства загалом, оскільки підготовка кваліфікованих кадрів безпосередньо впливає на рівень загальної психологічної безпеки та успішність реабілітації травмованих верств населення в Україні.

2.4. Флярковська О. В. Стан та розвиток психологічної служби у системі освіти України (2022/2023 навчальний рік) / О. В. Флярковська // Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Педагогіка та психологія. – 2023. – № 1. – С. 23–32. – DOI: <https://doi.org/10.54929/pmtp-2023-1-02-02>.

У статті зроблено ґрунтовний аналіз функціонування психологічної служби в системі освіти України протягом першого повного навчального року в умовах

повномасштабного російського вторгнення. Авторкою досліджено кількісні та якісні показники кадрового забезпечення, структуру підпорядкованості фахівців та рівень охоплення закладів освіти психологічним супроводом. Особливу увагу приділено змісту запитів від учасників освітнього процесу, особливостям роботи з травмованими дітьми та ролі супервізійної підтримки для самих працівників служби. Також проаналізовано ефективність впровадження нових цифрових інструментів для моніторингу та звітності фахівців у цей критичний період.

Аналіз статистичних даних показав, що загальна кількість фахівців служби становить 20 413 осіб, де більшість – це практичні психологи (13 174) та соціальні педагоги.

Виявлено, що загальний рівень забезпеченості закладами освіти працівниками психологічної служби складає 74%, проте цей показник нерівномірний і залежить від типу закладу та регіону. Дослідження зафіксувало різке зростання кількості індивідуальних та групових звернень (понад 4,7 млн), що свідчить про високий запит на психологічну допомогу не лише серед учнів, а й серед педагогів та батьків. Також виявлено кадровий дефіцит у сільській місцевості та проблеми, пов'язані з виїздом спеціалістів за кордон.

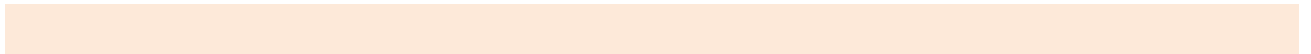
Авторкою визначено психологічну службу як стратегічний ресурс для збереження ментального здоров'я нації в умовах війни. Визначено, що найбільш ефективним форматом роботи в кризовий період стала інтеграція традиційних методів із дистанційними формами підтримки. Уточнено перелік пріоритетних категорій дітей, які потребують посиленого супроводу: діти внутрішньо переміщених осіб, діти з сімей військовослужбовців та ті неповнолітні, хто пережив безпосередні наслідки бойових дій. Також підкреслено значущість професійної рефлексії – за рік було організовано близько 50 тисяч супервізійних занять для підтримки самих фахівців.

У роботі науково обґрунтовано необхідність трансформації підходів до психосоціальної підтримки, яка має бути орієнтована на створення безпечного та нетравматичного середовища в кожній школі. Обґрунтовано доцільність цифровізації управлінських процесів у службі, зокрема через використання Єдиної електронної системи звітності (ЄЕСБ), що дозволяє оперативно реагувати на виклики. Авторка аргументує, що якість допомоги прямо залежить від безперервного навчання психологів специфіці роботи з травмою та ПТСР, оскільки значна частина кадрів має лише базову кваліфікацію.

Для подальшого розвитку служби запропоновано впровадження гнучких моделей психологічного супроводу, які враховують безпекову ситуацію в регіонах. Рекомендовано розширювати мережу електронних «Кабінетів психолога» та інших онлайн-сервісів для забезпечення доступності допомоги 24/7. Запропоновано активізувати співпрацю з міжнародними організаціями для

залучення передового досвіду та ресурсів для реабілітації учасників освітнього процесу. Також наголошується на важливості вдосконалення нормативно-правової бази для підвищення соціального статусу та рівня оплати праці працівників служби.

Отже, цей огляд та матеріали статті мають високу цінність для керівників органів управління освітою при плануванні кадрової політики та бюджетування. Практичні психологи та соціальні педагоги можуть використовувати результати для коригування власних планів роботи та освоєння нових інструментів звітності. Матеріали будуть корисними для науковців, які досліджують вплив війни на освітню систему, а також для батьків та громадських організацій, зацікавлених у поліпшенні психологічного клімату в закладах освіти.

3. Фахово-змістовий аспект майбутньої діяльності військових психологів

3.1 Івахненко О. А. Правове регулювання реабілітаційної допомоги військовослужбовцям під час воєнного стану / Олександр Івахненко, Олександр Новиков, Андрій Глушенко // ScienceRise: Juridical Science. – 2024. – № 2 (28). – С. 28–34. – DOI: <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2024.310332>.

У статті досліджується сучасний стан нормативно-правового регулювання надання реабілітаційної допомоги військовослужбовцям в умовах воєнного стану. Автори аналізують законодавчу базу, що визначає порядок, види та суб'єктів надання реабілітаційних послуг, зокрема роль Міністерства оборони України та Міністерства охорони здоров'я у цьому процесі. Окрему увагу приділено правовим аспектам надання допомоги безпосередньо в зоні бойових дій та на етапах евакуації. Дослідженням виявлено, що правове поле реабілітації військових є комплексним і базується на законах «Про основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» та «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Вказано на наявність розгалуженої мережі закладів (шпиталі, реабілітаційні центри), проте відзначено необхідність чіткішої деталізації процедур надання саме психологічної та соціальної реабілітації в межах єдиного реабілітаційного циклу.

Визначено правові засади функціонування мультидисциплінарних реабілітаційних команд, куди обов'язково входять психологи. Стаття визначає реабілітацію не просто як медичний захід, а як систему медичних, психологічних та соціальних процедур, спрямованих на відновлення боєздатності або соціальної інтеграції військовослужбовця. Уточнено правові підстави для направлення бійців на лікування за кордон у тих випадках, коли вітчизняна база є недостатньою. Обґрунтовано, що належне правове регулювання є гарантією захисту прав військовослужбовців на відновлення здоров'я. Автори доводять, що підготовка військових психологів має включати глибоке знання цих нормативних актів, оскільки їхня професійна діяльність є юридично значущою частиною державного протоколу реабілітації. Обґрунтовано доцільність подальшого вдосконалення підзаконних актів для спрощення доступу до реабілітаційних послуг.

У статті також запропоновано шляхи оптимізації правових механізмів надання допомоги, зокрема через посилення координації між різними відомствами (МОУ, МОЗ, Мінветеранів). Рекомендовано розширювати мережу спеціалізованих центрів психологічної реабілітації та впроваджувати цифрові

інструменти обліку наданих послуг. Для освітнього процесу пропонується інтегрувати правові аспекти реабілітації у програми підготовки військових психологів як окремий змістовий модуль.

Стаття буде корисною для розробників навчальних курсів з військової психології, оскільки дає чіткий перелік законів, які повинен знати майбутній фахівець. Матеріал стане у пригоді військовим юристам та кадровим органам для правового супроводу реабілітаційних заходів, а також самим військовослужбовцям для розуміння своїх прав на державну підтримку.

3.2. Кожедуб О. Психологічна допомога військовослужбовцям як соціальний інститут / Кожедуб Олена, Клімішина Наталія // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. – 2024. – № 4 (60). – С. 10–14. – DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2024.60.10-14>.

У статті досліджується процес інституціоналізації психологічної допомоги військовослужбовцям в Україні в умовах повномасштабного вторгнення. Автори аналізують психологічну допомогу як цілісний соціальний інститут, що включає правові норми, систему спеціалізованих установ (групи контролю бойового стресу, центри відновлення) та професійні стандарти діяльності офіцерів-психологів.

Виявлено, що ефективне функціонування цього інституту прямо залежить від якості його нормативно-правового підґрунтя. Встановлено, що сучасні трансформаційні процеси вимагають оперативного оновлення наказів та розпоряджень, які регламентують права та обов'язки психологів, а також процедури надання допомоги на різних рівнях — від зони бойових дій до тилкових реабілітаційних центрів.

Визначено структуру інституту психологічної допомоги, де нормативна база (сукупність законів та відомчих актів) є фундаментом, що визначає легітимність дій фахівця. Також визначено систему соціального контролю та етичних санкцій, які регулюють відповідальність психолога перед військовослужбовцем та державою.

Обґрунтовано, що підготовка військових психологів має базуватися на розумінні інституційної природи їхньої професії. Автори доводять, що дотримання правових норм та етичних кодексів (конфіденційність, автономія особистості) є не просто формальністю, а базовою умовою довіри до всієї системи психологічного забезпечення ЗСУ.

Запропоновано чітку диференціацію функцій між різними ланками системи: групами контролю бойового стресу (екстрена допомога) та групами супроводу (довготривале відновлення). Рекомендовано посилити нормативне

регулювання професійної підготовки психологів, щоб вони могли ефективно виконувати роль суб'єктів соціального інституту в умовах високих ризиків.

Стаття буде корисною для науковців, які досліджують правові аспекти військової психології, а також для розробників навчальних програм. Матеріал допоможе майбутнім психологам усвідомити своє місце в державній структурі та правові межі своєї професійної відповідальності.

3.3. Обґрунтування вимог до доктрини морально-психологічного забезпечення дій військових частин і формувань Національної гвардії України / Сергій Бєлай [та ін.] // Честь і Закон. – 2022. – № 3 (82). – С. 85–90. – DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2022/3/82/267188>.

Автори проводять ґрунтовний аналіз сучасного стану та нормативно-правового регулювання морально-психологічного забезпечення (МПЗ) у військових формуваннях України. У статті досліджується досвід застосування сил оборони в умовах повномасштабної агресії, а також специфіка службово-бойової діяльності саме Національної гвардії України (НГУ), яка має свої унікальні завдання порівняно зі Збройними Силами. Окрему увагу приділено впливу сучасних засобів ураження (ракетні системи, БпЛА) та інформаційно-психологічних операцій противника на ментальний стан особового складу.

У ході дослідження виявлено критичну відсутність єдиного доктринального документа, який би враховував специфіку функціонування НГУ в загальній системі сил оборони. Встановлено суперечність між наявним бойовим досвідом та застарілими підходами до планування МПЗ, які часто мають фрагментарний характер і не охоплюють усі аспекти підготовки – від мирного часу до активних бойових дій. Також виявлено недостатню інтеграцію психологічної служби в органи управління під час планування операцій. Авторами визначено роль доктрини як фундаментального документа, що має встановити єдині погляди на стратегію, тактику та методи формування високого морального духу військовослужбовців. Визначено пріоритетні напрями роботи, серед яких ключовим є перебудова свідомості особового складу для адаптації до умов воєнного часу. Також уточнено структуру МПЗ, яка має включати психологічну підготовку, супровід, реабілітацію та соціальну підтримку.

У статті науково обґрунтовано вимоги до змісту майбутньої доктрини МПЗ для НГУ, яка повинна базуватися на принципах комплексності, безперервності та адаптивності. Обґрунтовано доцільність створення документів загальнодержавного рівня, які б забезпечували єдиний підхід до психологічної стійкості як військових, так і цивільного населення. Автори доводять, що ефективне управління моральним станом можливе лише за умови залучення фахівців-психологів до безпосереднього прийняття командирських рішень.

Для практичної реалізації викладених ідей запропоновано інтегрувати групи цивільно-військового співробітництва в загальну систему МПЗ для ефективнішої взаємодії з місцевим населенням. Рекомендовано розробити алгоритми роботи з членами родин військовослужбовців, включаючи їх евакуацію та підтримку, що безпосередньо впливає на моральний стан бійців на передовій. Запропоновано конкретну структуру доктрини, яка охоплює планування заходів у різних формах операцій та під час мобілізації.

Цей матеріал буде корисним для командування Національної гвардії України та інших силових структур при розробці відомчих нормативних актів. Науковці та ад'юнкти можуть використовувати статтю як методологічну базу для подальших досліджень у сфері військової психології. Офіцери в роботі з особовим складом отримують практичні поради для вдосконалення системи виховання та психологічного гарту підлеглих в умовах реальних бойових загроз.

3.4. Features of legal and regulatory regulation of the moral and psychological state of security and defense sectors of Ukraine = Особливості нормативно-правового регулювання морально-психологічного стану військовослужбовців сектору безпеки і оборони України / I. I. Prykhodko [et al.] // Honor and Law. – 2019. – № 2 (69). – С. 95–104. – DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2019/2/69/177934>.

Авторами проведено ґрунтовний аналіз чинних нормативно-правових документів, які регламентують порядок морально-психологічного забезпечення (МПЗ) професійної діяльності сил сектору безпеки і оборони України. У статті досліджуються різні відомчі підходи (Збройних Сил, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, ДСНС та Національної поліції) до розуміння категоріального апарату, критеріїв оцінювання та методів формування морально-психологічного стану (МПС) особового складу в умовах відсічі збройній агресії. У ході дослідження виявлено суттєву неузгодженість та суперечності у трактуванні сутності й змісту категорії «морально-психологічний стан» у різних силових структурах. Встановлено, що наявні методики оцінювання часто є надмірно складними для практичного використання через велику кількість показників, що ускладнює виведення єдиної інтегративної оцінки. Також відзначено, що у деяких важливих нормативних актах (наприклад, щодо діяльності Національної поліції чи окремих документів НГУ) категорія МПС взагалі не використовується або опрацьована недостатньо, що створює вакуум у методичному забезпеченні.

Авторами визначено інтегроване поняття морально-психологічного стану військовослужбовця як поточного стану змобілізованості психіки, що відображає

готовність до виконання завдань у звичайних та екстремальних умовах. Визначено ключові компоненти структури МПС, які включають військово-професійний та психологічний потенціали особистості. Крім того, уточнено рівні МПС (оптимальний, задовільний, критичний, незадовільний), які дозволяють прогнозувати здатність підрозділу до виконання бойових завдань. У статті обґрунтовано, що за умов зміни методів ведення війни та ускладнення бойової техніки людина залишається вирішальним фактором, а її високий МПС – головною умовою нейтралізації воєнних загроз. Науково обґрунтовано необхідність розроблення єдиної уніфікованої методики оцінювання МПС для Національної гвардії України та інших складових сектору оборони для подолання розбіжностей у відомчих підходах. Доведено, що об'єктивність оцінки МПС залежить від поєднання методів експертного оцінювання, експрес-опитувань та психологічного діагностування.

Для вдосконалення системи пропонується запровадити єдину систему оцінювання та прогнозування поведінки особового складу, яка дозволить командирам оперативно приймати управлінські рішення. Запропоновано конкретну структуру оціночних компонентів, що включає моральну налаштованість, емоційно-вольову стійкість, мотиваційну та функціональну готовність. Наголошується на необхідності розроблення та впровадження у практику нових нормативно-правових документів, які б чітко регламентували психологічне забезпечення з урахуванням сучасного бойового досвіду.

Цей матеріал буде корисним для розробників нормативно-правових актів у сфері національної безпеки та оборони для уніфікації термінології та методик. Офіцери психологічних служб та командири підрозділів отримають чіткі орієнтири для оцінки боєздатності особового складу в екстремальних умовах. Науковці та студенти військових спеціальностей зможуть використовувати статтю як базу для подальших досліджень людського чинника у військовій діяльності.

3.5. Garasymiv T. Military law in the system of law of Ukraine: conceptual dimensions / Taras Harasymiv // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». – 2024. – Т. 11. – № 4 (44). – С. 28–34. – DOI: <https://doi.org/10.23939/law2024.44.028>.

У представленій роботі проведено комплексний аналіз стану та розвитку психологічної служби в системі освіти України протягом 2022/2023 навчального року, зокрема в контексті реагування на виклики повномасштабної війни.

Досліджено теоретичні та практичні засади морально-психологічного забезпечення (МПЗ) дій особового складу Національної гвардії України (НГУ), а також нормативно-правову базу, що регулює діяльність сил оборони. Окрему

увагу звернено на епістемологічне дослідження військового права як самостійної комплексної галузі в правовій системі України, його ознакам, структурі та функціям в умовах військової агресії.

Дослідженнями встановлено, що війна призвела до масштабної психотравматизації населення: 5 мільйонів дітей потребують допомоги, а загальна кількість звернень до психологічної служби перевищила 4,7 млн за рік.

Виявлено кадровий дефіцит та нерівномірність забезпечення фахівцями (середній показник – 74%), що ускладнюється низькою оплатою праці та міграцією спеціалістів. У військовій сфері зафіксовано відсутність доктринальних документів, які б повною мірою враховували специфіку НГУ, та розрив між теоретичними розробками МПЗ і їх практичним впровадженням. Також відзначено, що військове право об'єктивується у правовій реальності як специфічна система норм, що регулює відносини у військово-публічній сфері.

Наголошено, що психологічна служба є стратегічним ресурсом для збереження ментального здоров'я та формування готовності дітей до самостійного життя. Ключовими компонентами готовності психолога визначено когнітивний, операційно-поведінковий, емоційно-вольовий та етичний аспекти. Стосовно військової сфери, то визначено роль доктрини як визначального документа для планування МПЗ в умовах постійного інформаційного впливу. Військове право окреслено як систему загальнообов'язкових норм, спрямованих на захист державного суверенітету та територіальної цілісності.

Науково обґрунтовано необхідність створення психологічно комфортного та нетравматичного освітнього простору для учнів і вчителів. Обґрунтовано вимоги до нової доктрини МПЗ для НГУ, яка має базуватися на принципах комплексності та узагальненні бойового досвіду АТО/ООС. Також обґрунтовано статус військового права як комплексної галузі права, що має власний предмет (військові відносини) та метод (домінування імперативності).

Доведено доцільність цифровізації звітності через Єдину електронну систему (ЄЕСБ) для підвищення ефективності управління психологічними ресурсами. Для розвитку системи запропоновано впровадження практико-орієнтованих моделей навчання, включаючи симуляційні вправи («Кризова сцена», «Етична дилема») та дистанційні форми консультування через електронні кабінети. У військовій доктрині – інтегрувати групи цивільно-військового співробітництва до складу груп МПЗ та визначити роботу з родинами військовослужбовців як пріоритетний напрям.

Рекомендовано реформувати систему підготовки психологів шляхом впровадження міждисциплінарного підходу та супервізійної підтримки (проведено вже 50 тис. занять).

Матеріали дослідження будуть корисними для керівників закладів освіти та органів влади при розробці стратегій психологічної безпеки та кадрової політики. Науковці та розробники військових доктрин можуть використовувати обґрунтовані вимоги для створення нормативних актів у сфері оборони. Офіцери психологічної служби та юристи-практики отримують методологічну базу для правового регулювання та психологічного супроводу військовослужбовців, ветеранів та ВПО в умовах тривалої російської агресії.

3.6. Стандарт НАТО AMedP-8.6, STANAG 2546: Передова психіатрична охорона здоров'я / Видання союзників з медичної допомоги Північноатлантичної організації договору. НАТО/OTAN: Офіс стандартизації НАТО, 2019. Видання Б, версія 1. 42 с. [NATO standard AMedP -8.6, STANAG 2546 : Forward mental healthcare / North atlantic treaty organization allied medical publication. NATO/OTAN : Nato standardization office], 2019. Edition B, Version 1. 42 p. URL: https://www.coemed.org/files/stanags/03_AMEDP/AMedP-8.6_EDB_V1_E_2564.pdf

Документ AMedP-8.6 «Forward Mental Healthcare» є чинним керівним медичним стандартом Організації Північноатлантичного договору (NATO Allied Medical Publication), затвердженим Військовим комітетом Медичної ради зі стандартизації та введенням у дію Офісом стандартизації НАТО (NSO). Базовою нормативною угодою, яка фіксує згоду країн-членів щодо використання цього стандарту, є STANAG 2564.

Головна мета (Aim) документа – стандартизація загальних принципів надання передової (безпосередньо в районі ведення операцій) психологічної та психіатричної допомоги для забезпечення максимальної сумісності (interoperability) багатонаціональних сил НАТО. Ефективне управління ментальним здоров'ям особового складу розглядається в документі як помножувач сили (force multiplier), який безпосередньо впливає на боєздатність і стійкість військ.

Стандарт НАТО чітко розмежовує та уніфікує медичні та операційні поняття, пов'язані зі стресом:

– операційна стресова реакція (Operational Stress Reaction – OSR) – тимчасовий розлад психологічної функції, який є нормальною реакцією на ненормальну ситуацію, що виникає під час виконання бойових чи службових завдань. У документі зазначається, що цей термін є офіційним сучасним замінником застарілих дефініцій, таких як «снарядний шок» (shell shock), «бойова втома» (battle fatigue) чи «бойовий шок» (battle shock reaction);

– випадок операційного стресу (Operational Stress Case) – військовослужбовець, який безпосередньо переживає OSR. Такі випадки класифікуються як бойові втрати, проте більшість із них не стають повноцінними «пацієнтами» медичної системи, оскільки підлягають відновленню поза госпітальною базою;

– фахівець у сфері ментального здоров'я (Mental Health Professional – МНР) – клініцист (психіатр, клінічний психолог, спеціалізована медична сестра, військовий соціальний працівник), який має відповідну ліцензію та підготовку для діагностики й лікування ментальних, емоційних та поведінкових розладів;

– психічна неієздатність (Mental Incapacity) – тимчасовий або стійкий стан психічної нестабільності внаслідок поранення, захворювання, психотравми або дії уражаючих факторів, що призводить до порушення бойового функціонування особистості;

– телепсихіатрія (Telepsychiatry) – надання психіатричної та психологічної допомоги на відстані за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Управління стресом та психічними розладами в зоні операцій базується на трьохрівневій ієрархічній моделі.

Рівень 1 (Level 1) – консультація та первинна допомога (Consultation), яка здійснюється на рівні первинної ланки медичного забезпечення (Role 1) за участю фахівців та безпосередніх командирів підрозділів. Включає самодопомогу, взаємодопомогу («buddy aid») та первинні командні заходи.

Рівень 2 (Level 2) – лікування фахівцями (Treatment), яка надається безпосередньо фахівцями сфери ментального здоров'я (МНР) на рівні медичних формувань (Role 2 / Role 3). Спрямоване на стабілізацію без відриву від району операцій.

Рівень 3 (Level 3) – евакуація (Evacuate), яка застосовується при важких або стійких психічних порушеннях. Передбачає виведення військовослужбовця із зони бойових дій, надання стаціонарної допомоги (Outpatient/Inpatient MH Support) та направлення по евакуаційному ланцюгу до тилкових госпіталів (Role 4).

Для оперативної оцінки стану особового складу стандарт НАТО використовує динамічну чотирьохколірну модель скринінгу, яка демонструє, що психічний стан є рухливим і може змінюватися в обох напрямках:

– **ЗДОРОВИЙ (HEALTHY)** – зелений колір. Характеризується нормальною флуктуацією настрою, спокоєм, високою ефективністю виконання обов'язків, нормальним сном та фізичним здоров'ям. Контроль здійснюється виключно по лінії командування (Chain of Command);

– REAGUE (REACTING) – жовтий колір. Поява дратівливості, тривожності, нав'язливих думок, проблем зі сном, м'язового напруження або зниження енергії. Стан вважається оборотним; допомога надається на рівні підрозділу (лідери, побратими) із залученням порад медичної служби.

– ТРАВМОВАНИЙ (INJURED) – помаранчевий колір: Тривалий гнів, високий рівень тривоги, суттєве погіршення працездатності, регулярні нічні кошмари, уникання спілкування, зловживання алкоголем. Потребує обов'язкової консультації та втручання фахівців (МНР) спільно з контролем командування.

– ХВОРИЙ (ILL) – червоний колір. Агресивні спалахи, панічні атаки, глибока депресія, суїцидальні думки, повна нездатність виконувати обов'язки та контролювати поведінку, формування стійких клінічних хвороб (включаючи хронічний ПТСР). Потребує негайного інтенсивного медичного та психіатричного лікування.

Документ містить важливі специфічні застереження (Specific Reservations) окремих націй, які відображають особливості їхнього внутрішнього законодавства. Німеччина (DEU) суворо розмежовує доклінічний та клінічний етапи. На Рівні I (на рівні бригад і вище) німецькі військові психологи інтегровані без клінічних (діагностичних/терапевтичних) компетенцій і навчені суто для кризової інтервенції. Повний спектр психотерапії та психіатрії надається виключно на Рівні II у спеціалізованих медичних закладах евакуаційного ланцюга.

Іспанія (ESP) наголошує, що надання відпусток за станом ментального здоров'я, евакуація та призначення медикаментів регулюються виключно національним законодавством і є прерогативою медичного (а не цивільного чи суміжного) персоналу. Нідерланди (NLD) зауважують, що у морському просторі (на кораблях Королівського флоту) не завжди можливо забезпечити повноцінну команду ФМНТ та дотриматися часових лімітів надання допомоги. Також країна має специфічні обмеження щодо використання антипсихотичних препаратів другого покоління та антидепресантів групи СИЗС (SSRI), наведених у додатках до стандарту.

Словенія (SVN) визнає обмеженість національних ресурсів у зоні розгортання військ і зазначає, що у випадку масштабних криз на Рівні 3 (стаціонарне лікування) потребуватиме підтримки з боку інших держав-членів НАТО.

Ключовими принципами та термінами практичного застосування є:

– принцип PIES (Proximity, Immediacy, Expectancy, Simplicity) – базовий алгоритм надання передової допомоги. Психологічна підтримка має надаватися якомога ближче до підрозділу (наближеність), якнайшвидше після події (негайність), з чітким налаштуванням на те, що борець повернеться до строю

(очікування), та з використанням найменш складних методів відпочинку й відновлення (простота);

- група реагування на інциденти (Incident Response Team — IRT) – мобільний підрозділ високої готовності, що швидко висувається в зону медичної чи психологічної кризи;

- адхок-перегляд інциденту (Ad Hoc Incident Review — AIR) – практичний інструмент лідерського рівня (для сержантського та офіцерського складу), призначений для структурування швидкої взаємодопомоги у групі відразу після пережитого потенційно травмуючого заходу (PTE);

- профілактика суїцидів (Suicide Prevention) – стандарт адаптує відому превентивну модель Манна (Mann et al. model), адаптовану для військових колективів. Профілактика розділена на три компоненти: організаційний (створення культури без стигматизації, обмеження доступу до летальних засобів за потреби), медичний (наявність FMHT та фармакотерапії) та індивідуальний (розвиток резильєнтності й культури звернення за допомогою);

- фармакологічний модуль мінімального забезпечення (Annex C-3) – стандарт регламентує обов'язкову наявність у медичних пунктах від Role 1 до Role 3 базових класів психоактивних речовин для купування гострих станів (бензодіазепіни, антипсихотики першого та другого поколінь, антидепресанти SSRI, антихолінергічні та гіпнотичні засоби).

3.7. Стандарт НАТО AMedP-8.10, STANAG 2565: Психологічний посібник для лідерів протягом циклу розгортання / Видання союзників з медичної галузі Організації Північноатлантичного договору. НАТО/OTAN: Офіс стандартизації НАТО, 2019. Видання А, версія 1. 80 с. [NATO standard AMedP-8.10, STANAG 2565 : A psychological guide for leaders across the deployment cycle / North atlantic treaty organization allied medical publication. NATO/OTAN : Nato standardization office]. 2019. Edition A, Version 1. 80 p. URL: https://www.coemed.org/files/stanags/03_AMEDP/AMedP-8.10_EDA_V1_E_2565.pdf

Документ AMedP-8.10 «Психологічний посібник для командирів протягом розгортання військ» є чинним керівним стандартом Організації Північноатлантичного договору (NATO Allied Medical Publication). Він затверджений Військовим комітетом Медичної ради зі стандартизації, уведений в дію Офісом стандартизації НАТО (NSO) та нормативно закріплений міжурядовою угодою STANAG 2565.

Джерельною базою для створення цього посібника стали результати чотирирічної діяльності Дослідницької групи НАТО HFM 081/RTG («Стрес та

психологічна підтримка в сучасних військових операціях»). До складу групи увійшли понад 30 провідних військових і цивільних фахівців (психологи, психіатри, соціологи, соціальні працівники) з 19 країн-членів Альянсу та програми «Партнерство заради миру» (PfP).

Фундаментом розробки стало масштабне міжнародне опитування військових керівників (Military Leaders' Survey), що охопило 172 офіцери та сержанти з 16 країн, які мали реальний бойовий досвід командування за попередні два роки. Результати продемонстрували стійкий запит командного складу на отримання конкретного інструментарію для оцінювання морального стану й мінімізації наслідків операційного стресу. Оновлення та верифікація викладених у посібнику кращих практик на сучасному етапі відбулися у 2017 р.

Посібник чітко визначає, що відповідальність за підтримання психічного здоров'я та боєздатності підрозділу покладається безпосередньо на командира. Психологічна готовність (Psychological Fitness) трактується як ментальна здатність протистояти викликам розгортання та виявляти психологічну твердість і резильєнтність в умовах від бойових дій до рутинної нудьги.

Документ виділяє п'ять базових характеристик високостресових подій, які деградуєть боєздатність підрозділу.

1. Загрозливість (Threatening) – безпосередній вогневий контакт або перебування під обстрілом.

2. Пригнічуваність (Overwhelming) – зіткнення із загибеллю побратимів.

3. Неочікуваність (Unexpected) – раптове отримання кризових звісток з дому під час місії.

4. Невизначеність (Uncertain) – виконання завдань без чітко визначеної дати повернення.

5. Двозначність (Ambiguous) – необхідність реагування на інциденти в умовах розмитих правил застосування зброї (rules of engagement).

Ці чинники поділяються на дві великі категорії: щоденні турботи (daily hassles) (брак приватності, сексуальна депривація, суворі погодні умови, побутові негаразди, а також стрес від постійного зв'язку з домом через гаджети) та безпосередні операційні стресори (operational stressors) (снайперський вогонь, саморобні вибухові пристрої, робота з тілами загиблих, масові поховання, контроль агресивного натовпу).

Одним із найбільш наукомістких розділів стандарту є концепція «психологічного контракту» – системи явних та неявних очікувань і зобов'язань між військовослужбовцем, військовою організацією та суспільством. Порушення цих очікувань (через нудьгу на місії, некомпетентність вищого керівництва, ворожість місцевого населення або сімейні кризи) веде до деструктивних наслідків.

Стандарт НАТО класифікує реакції особового складу на порушення очікувань за двома напрямками.

1. Адаптивні відповіді (Adaptive Responses):

- позитивне прийняття (Compliance) та здатність «перебороти труднощі та рухатися далі» завдяки високій довірі до лідера, використанню гумору та взаємопідтримці;

- запит на зміни (Asking for Change) – конструктивне висловлення пропозицій командирі щодо покращення умов місії.

2. Маладаптивні відповіді (Maladaptive Responses):

- тихий песимізм (Silent Pessimism) – латентне зниження морального стану, яке з часом переростає в депресію та підриває боєздатність у довгостроковій перспективі;

- непідкорення/саботаж (Insubordination/Sabotage) – пасивно-агресивна поведінка, навмисне повільне виконання наказів, пошкодження майна або самокалічення.

- залишення організації (Leave the Organisation) – звільнення або дезертирство через повну втрату довіри до командування.

Для мінімізації цих явищ командир зобов'язаний діяти проактивно:

- чесно й відкрито комунікувати (навіть коли інформація невідома);
- бути справедливим, послідовним і неупередженим у покараннях та заохоченнях;

- формувати клімат, де підлеглі не бояться висловлювати свої думки під час прийняття рішень.

Моральний стан (Morale) визначається стандартом як рівень мотивації та ентузіазму військовослужбовця щодо виконання місії. Доведено, що високий моральний стан прямо пропорційно пов'язаний із підвищенням ефективності бойової діяльності та зниженням кількості стресових втрат. Посібник пропонує порівняльну матрицю методів оцінювання морального стану.

1. Інформальні контакти: бесіди з бійцями під час спортивних заходів або в їдальні. Мають низьку об'єктивність, оскільки відображають думки лише найбільш розкутих осіб.

2. Об'єктивні показники: моніторинг статистики дисциплінарних порушень, аварій, травматизму та кількості лікарняних. Вони мають високу об'єктивність, але не дають раннього попередження, фіксуючи кризу, що вже настала.

3. Фокус-групи: структуровані дискусії (по 10–15 осіб) під керівництвом спеціально підготовлених фасилітаторів, які не входять до ланцюга командування підрозділу. Дозволяють оперативно знайти причини конкретних проблем (наприклад, збої у зв'язку з родинами).

4. Анонімні опитування (Morale Surveys): найбільш ефективний метод із високим рівнем об'єктивності та прогностичної цінності. Розробляються спільно командирами та фахівцями з ментального здоров'я (МНР). Опитування обов'язково мають бути анонімними для забезпечення щирості відповідей.

У Morale Surveys вимірюється:

- клімат (Climate) – сприйняття бійцями того, як до них ставляться, та рівень впевненості в організаційних умовах;
- згуртованість (Cohesion) – ступінь психологічного зв'язку та довіри всередині підрозділу, що є головним захисним фактором проти стресу;
- лідерська поведінка (Leadership) – оцінка конкретних дій офіцерів та сержантів (турбота про бійців, компетентність), а не абстрактної «харизми»;
- ефективність (Efficacy) – впевненість у власних навичках та спроможності всього підрозділу виконати завдання;
- стресори та бойові події – рівень впливу шуму, погоди, якості їжі, а також зафіксований рівень зіткнення з бойовими подіями (обстріли, робота з масовими похованнями);
- психологічне здоров'я (Psychological Health) – скринінг загальної динаміки рівня депресії, тривоги та розладів сну на рівні групи (без ідентифікації окремих осіб).

Для успішного забезпечення сімейної готовності (Family Readiness) стандарт НАТО впроваджує 5-етапну модель психологічних змін, яку переживає родина військовослужбовця.

Етап 1. Передвіщення розгортання (Pre-deployment). Починається з отримання розпорядження і супроводжується «психологічним від'їздом» військового: він з головою занурюється в підготовку та згуртовується з підрозділом, що створює відчуття емоційного відчуження у дружини/чоловіка. Характерним є різке зростання кількості сварок напередодні виїзду — підсвідомо родини використовують конфлікт як механізм, що полегшує тимчасове розставання.

Етап 2. Початок розгортання (Initial Deployment). Перші кілька тижнів після відбуття. Сім'я відчуває дезорієнтацію, депресивні прояви, порушення сну та гостру практичну й емоційну порожнечу. Критичною стає роль тилового командування (Rear Detachment Support).

Етап 3. Стабілізація (Stabilization). Родина адаптується, вибудовує нові рутини, стає більш незалежною та відчуває повернення контролю над життям.

Етап 4. Очікування повернення (Anticipation of Return). Характеризується інтенсивним збудженням, яке супроводжується тривогою: члени родини хвилюються, як військовий оцінить зміни в домі та наскільки сильно його

змінила війна. Командир зобов'язаний чітко артикулювати дати повернення і попереджати, що графік польотів може змінюватися.

Етап 5. Після розгортання (Post Deployment). Складається з двох фаз: спочатку настає «медовий місяць» (ідеалізація стосунків), який швидко змінюється фазою реального пристосування та ренеґоціації ролей. Військовий часто залишається «психологічно відсутнім» (постійно думає про бойові події), може зловживати алкоголем або шукати адреналіну (швидка їзда). Повне відновлення інтимності потребує тривалого часу.

У випадку виникнення потенційно травмуючих подій (Potentially Traumatizing Events – PTE) стандарт регламентує сувору ієрархію втручання.

Рівень 1 (Level 1) – самодопомога, взаємодопомога (Buddy help) та дії лідера. Найширший рівень підтримки, що базується на припущенні, що більшість військових здатні відновитися природним шляхом без медикалізації процесу. Побратими надають «психологічну першу допомогу», засновану на спільному досвіді та цінностях. Лідер зобов'язаний виділити час на обговорення подій, підтримувати військову рутину, легітимізувати право на горе у випадку загибелі членів підрозділу та особисто проводити ритуали вшанування (на зразок описаної церемонії «Темного коня»).

Рівень 2 (Level 2) – підготовлені рівні (Trained Peers) та професійна підтримка. Швидка активація спеціальних стрес-координаторів та фахівців МНР для проведення кризових брифінгів і психологічного триажу (сортування) безпосередньо поблизу зони інциденту. Обов'язковість таких оглядів для всього підрозділу знімає з окремих бійців тавро слабкості (стігму).

Рівень 3 (Level 3) – спеціалізоване лікування. Залучення клінічних фахівців для індивідуальної терапії осіб, у яких симптоми гострого стресу не минають, виявлено глибоку депресію чи суїцидальні наміри. Передбачає тимчасове виведення з підрозділу або медичну евакуацію.

Взаємодія командира з фахівцями з ментального здоров'я (МНР) Стандарт НАТО наголошує: залучення психологів чи психіатрів є доповненням, а не заміною лідерства. Командири мають право очікувати від МНР глибокого розуміння військової специфіки, операційного стресу та надання практичних (а не абстрактних) рекомендацій.

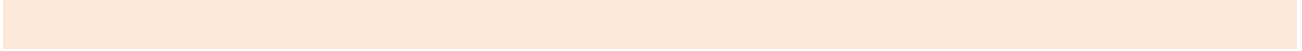
Для отримання максимальної ефективності від взаємодії з МНР, командирів рекомендовано дотримуватися чотирьох правил.

1. Бути специфічним (Be specific): чітко окреслювати фахівцю наявні занепокоєння та бажаний результат.

2. Бути реалістичним (Be realistic): усвідомлювати, що психолог не може миттєво зняти біль втрати під час інтенсивних боїв, але може допомогти діяти в межах місії.

3. Інтегрувати фахівців (Integrate them): залучати МНР до тактичних навчань задовго до розгортання, щоб особовий склад звик до них і виробив довіру.

4. Практикувати послідовність (Practice consistency): демонструвати власним прикладом, що звернення за психологічною допомогою є проявом сили та професійної зрілості, а не слабкості. Командири також не повинні забувати про власну психологічну втому, оскільки «на вершині завжди самотньо», і лідери піддаються операційному стресу нарівні зі своїми підлеглими.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОГЛЯД

**Електронний ресурс
«Інформаційно-аналітичний хаб ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського»
(Інформаційно-аналітичні ресурси)**

**Упорядник
Г. В. Міськов**

**Літературний редактор
О. О. Здорик**

**Науковий керівник НД:
О. П. Лучанінова**

Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського
відділ наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти
вул. М. Берлінського, 9, м. Київ, 04060, Україна
Тел. +380 (44) 239-11-05
e-mail: siase@dnpb.gov.ua

